

SZEREPI ANNA

UNIVERSITAS STUDIORUM POLONA VILNENSIS

2002. DECEMBER

Tartalomjegyzék

1. A település és az intézmény helye.....	2. o.
2. Litvánia és a litván oktatás története.....	5. o.
3. Nemzetiségek és nemzetiségi oktatás Litvániában.....	6. o.
4. Az <i>Universitas Studiorum Polona Vilnensis</i> keletkezésének története.....	12.o.
5. Az intézmény fölépítése.....	16.o.
6. A képzés szerkezete.....	17.o.
7. Hallgatók, oktatók.....	20.o.
8. Az intézmény irányítása.....	22.o.
9. Külföldi kapcsolatok.....	24.o.
10. Összegzés.....	24.o.
11. Melléklet.....	25.o.
Bibliográfia.....	

1. A település és az intézmény helye

Az U.S.P.V. Litvánia fővárosában, Vilniusban található, mely az ország délkeleti részében fekszik, s a *Meris* folyó mentén épült. Jellegéből adódóan a település jól megközelíthető, vasúttal, busszal elérhető nemcsak Litvánia más részeiből, de Európa szinte minden fővárosából is – sőt, repülőtere is egyre kihasználtabb. A település egy középkorban litvánok, lengyelek, németek és zsidók által lakott régi városrész köré épült – az *Óváros*, illetve a hagyományos litván építészetet reprezentáló *Užupis* negyed található a település középpontjában. A folyó belvárosi részének két partján többszintes polgárházakat, a belvárostól távolodva pedig kertvárosi negyedeket, illetve lakótelepeket találunk.

A Lengyel Egyetem a vasútállomás és buszállomás közelében, az Óváros déli részétől gyalog öt percre található. A városnak ezt a részét egyébként a második világháborúig a zsidó közösség lakta, sok prominens épületet mondva magáénak – az *Aguonų* és a *Naugarduko* utca sarkán található a zsidó kultúra háza, mely a háború előtti zsidó színház épületeként funkcionált. Az egyetem utcája, az *Aguonų* csendes mellékutca, melynek egy belső udvarában helyezkedik el a főépület, a “stúdió”, illetve a könyvtár. Az egyetem főépülete 1994 óta üzemel. A földszinten egy társalgó található, mellékhelyiségek, illetve a “tükörterem” – elnevezését onnan kapta, hogy néhány tartóoszlopot statikai okokból nem lehetett eltávolítani, mivel azonban rozsdás fémből állnak, az esztétikum érdekében fehér gipszkartonnal fedték őket, melyre – Brazis professzor hirtelen ötletétől vezérelve - tükröket ragasztottak. A főbejárat és a lépcsőház a mellékhelyiségekre nyílik. Az emeleten két nagy tanterem, a titkárság és a vezetőség - a rektor, a dékán és a dékánhelyettes - irodái találhatóak. Az udvarban a főépülettel szemben helyezkedik el az ún. “stúdió”, mely ez évben készült el és egyelőre még nincs bútorzata – ez szolgál majd a szemináriumok helyszínéül. Az udvar hátsó részében pedig a már említett könyvtár épülete található, mely jelenleg három nagy helyiségből áll és kb. 50.000 lengyel nyelvű kötetet tartalmaz. Nemcsak közgazdasági, de a bölcsész- és társadalomtudományok, valamint a szépirodalom területén is igen szép számú irodalommal rendelkezik, ezen kívül folyóirat-gyűjteménye is említést érdemel; az egész lengyel közösségnek szolgál tehát szellemi munícióval a kultúra és a nyelv megőrzésére (lsd. melléklet). Két számítógép Internet-eléréssel is a hallgatók rendelkezésére áll. Meg szeretném említeni, hogy az egyetem tözsomszédtségében áll egy szintén lengyel nyelven oktató iskola,

mely általános iskola és gimnázium is egyben – kb. 2000 diákja van jelenleg. Teljes lengyel oktatási komplexum nőtte hát ki magát.

Ez évben adták át az egyetem épületétől egy utcányira a *Lengyel Kulturális Központot*, mely a lengyel kormány segítségével jött létre, s a lengyel kultúrának igényes technikai felszereltségű, látványosan és praktikusán kialakított helyet ad. Ez az intézmény szoros együttműködésben áll az egyetemmel és annak vezetőivel, hallgatóival, minden lehető módon segítve az oktatás működését. Nemcsak a számítógépparknak ad helyet, melyet a hallgatók bármikor használhatnak, de a harmadik emelet egésze úgy lett kialakítva, hogy a kisebb-nagyobb tantermek az egyetem szolgálatába álljanak. Az intézményben található konferenciaterem és étterem alkalmas a legkülönfélébb rendezvények megtartására. Úgy vélem, az eddigiek alátámasztják, hogy az egyetem területi expanziója kétségbevonhatatlan, az utóbbi tíz évben a főépület mellett könyvtár, szemináriumi termek, illetve a *Lengyel Kulturális Központ* is felépült és működésbe kezdett. Figyelembe véve, hogy az iskolarendszer mindhárom szintje – alap-, közép- és felsőfokú képzés -, valamint egy olyan kulturális intézmény, mely a közösség hagyományőrző, tudományos, stb. életének is teret ad a város egy szűken behatárolható területén található, illetve az utóbbi tíz évben kezdte meg működését arra enged következtetni, hogy a lengyel identitás valamiféle központosított erősödése van kialakulóban, mely a lengyel kisebbségi közösség aktívabbá válásával, mozgásterének kiszélesedésével magyarázható.

Az USPV gyakorlatilag az egyetlen olyan felsőoktatási intézmény, mely a litvániai lengyelek rendelkezésére áll, vonzáskörzete tehát elvileg igen nagy. Figyelembe véve azonban azt a már említett tényt, hogy a Vilnius-i régió kívül az ország egyetlen más körzetében sincs még általános iskolai anyanyelvi képzés sem, nem meglepő, hogy elsősorban Vilnius-ból, illetve a főváros vonzáskörzetéből kerülnek ki az egyetem hallgatói. Az intézmény hiánypótló szerepet játszik a lengyelek életében, a nyelvi és kulturális szocializációt, áhagyományozódást is felvállalja a gyakorlati szakmai képzésen kívül.

Mindazonáltal fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy – bár az intézmény próbál a hagyományos értelemben vett “egyetem”-hez hasonulni, mint intézmény még gyerekcipőben jár. Nincs sem önálló, megfelelő méretű, más intézményektől határozottan elkülönülő épülete, elegendő számú főállású tanári karja, kevés hallgatóval rendelkezik, illetve ami a legnagyobb hiányosság – nem adhat ki diplomát (erre még a későbbiek folyamán visszatérek).

A Lengyel Egyetem viszonya a többi felsőoktatási intézményhez nem mondható kifejezetten szorosnak – épp ellenkezőleg, a lengyelek szerint litván részről kifejezett

távolságtartás, vagy úgy is mondhatnám, ignorálás figyelhető meg. Erre a bevezetőben vázolt történelmi fordulatok némi magyarázatként szolgálnak, hiszen a két nemzet viszonya a utóbbi évszázadban igencsak ellenségesen alakult. A nemzetiségi ellentét azonban a politikában – oktatáspolitikában is megjelenik, mintha Litvánia csak valamiféle látszatpolitikát folytatna a lengyelekkel szemben. Mikor Litvánia köztársasággá alakult, a többi Közép-Kelet-európai állam mintáját követve liberálisan próbálta kezelni a kisebbségek jogait – törvényileg. A törvények betartása aztán csak részben, hosszú idő múlva, sok utánajárással, erős lobbizással működött. Az a tény, hogy a Lengyel Egyetem még mindig, több mint tíz évvel az alapítás kezdeményezése, és hat évvel a működés megkezdése után sem rendelkezik diploma-kibocsátási joggal nyilvánvalóan a litván, többségi nemzet egészének attitűdjéről is árulkodik. Az Európai Unióhoz való csatlakozás ugyan valószínűleg fel fogja gyorsítani a kisebbségi törekvések megvalósulását, többek között a kisebbségi felsőoktatási intézmények akkreditálását is, továbbra is kérdés marad, hogy a két nemzet közötti ellentét hogyan oldódhat fel, vagy hogyan valósulhat meg a mindennapokban toleránsabb, nyitottabb attitűdök formájában.

2. Litvánia és a litván oktatás története

Litvánia eredete a balti törzsekig vezethető vissza, akik i.e. 3000 körül kerültek Európába, a mai Baltikum területére. A litván nyelv az egyik legrégebbi indo-európai nyelv, a balti nyelvcsalád része, s ennek egyetlen elő nyelveként ismert. A litván államalapítás a 13. századra tehető – 1253-ban koronázták meg vezetőjét, *Mindaugas nagyherceget*. Érdekes történelmi adalék, hogy – erős identitástudata által vezérelve - Litvánia utolsóként tért át Európában a keresztény hitre.

Az ország kapcsolata a lengyel nemzettel hosszú távra nyúlik vissza, bár nem volt mindig békés természetű. 1383-ban a litván Jagelló nagyherceg és a lengyel Jadwiga királynő házasságával 400 évig tartó kapocs alakult ki a két nemzet között. Ennek fontos lépcsőfoka az 1569-es Lublini Unió, mely megteremtette a lengyel-litván államszövetséget. Több, mint kétszáz év múlva, 1791-ben megszületik a Májusi Alkotmány is, mely kinyilvánítja a két tagnemzet barátságát és egyenrangúságát. Litvániát elnyomta a lengyel kultúra és nyelv, a litván parasztok jobbágyi sorba csúsztak – a litván nyelv mindazonáltal máig fennmaradt. Az állam társadalomszerkezetére jellemző, hogy a földesurak és a városi nemesek lengyelek, míg a parasztok és jobbágyok litvánok voltak. Az Orosz Birodalommal is hadban álltak: bár a litvánok 1610-ben rövid időre elfoglalták Moszkvát, 1654-ben Oroszország visszavágott és

nemcsak addigi területeit szerezte vissza, de újabbakat is elcsatolt. 1795-ben Litvánia egészét bekebelezte az Orosz Birodalom, Lengyelország egy részével együtt. A 19. században Vilnius visszatért a lengyel államhoz és szembefordult az orosz hatalommal. Mikor 1918-ban az orosz kommunizmus hatalomátvételét kihasználva Litvánia kinyilvánította függetlenségét, Vilnius Lengyelország területén maradt; valójában ez a Pylszudsky marsall nevével jelzett időszak a fő forrása a mai napig tartó lengyel-litván ellentétnek. 1940-ben Litvánia a Szovjetunió részévé vált, s így 1991-ben bekövetkezett függetlenedéséig újabb kulturális és nemzetiségi hatások nyertek teret a már akkor is multinacionális országban. A nyolcvanas évek végén Litvánia vállalta magára a Balti államokban a Szovjetuniótól való elszakadásért vívott harc vezető szerepét – 1989-ben kétmillió ember megszakítatlan lánc szelte át a Baltikumot, ezzel demonstrálva a szovjet birodalom iránti ellenérzésüket. Végül 1991. szeptemberében az ország (14 halálos áldozattal) visszanyerte függetlenségét. Jelenleg – Magyarországhoz hasonlóan – az Európai Unióhoz való csatlakozásra vár.

A művelődési, oktatási intézmények szükségességének felismerése a XIV. századig vezethető vissza – a litván herceg maga támogatta a lengyel és orosz nyelv tanítását. 1569 után Zsigmond Ágost nevéhez kötődnek iskolaalapítási törekvések – a nagy áttörést azonban Báthory István, az erdélyi fejedelem egyetemalapítása jelentette. 1791-ben, a Májusi Alkotmánnyal egy időben létrejött a *Nemzeti Oktatási Bizottság*, melyet a litvánok Európa első oktatási minisztériumaként tartanak számon. 1832-ben I. Miklós cár bezárta a *Báthory Egyetemet*, majd 1919-ben, a lengyel hatás alatt újra megnyitották kapuit. 1922-ben Kaunasban is alakult egyetem, megszakítva ezzel Vilnius városának felsőoktatási monopóliumát. Vilniusban 1939-ben, december közepén újra bezárták a *Stephan Bathory Egyetemet*, mivel a harcok miatt nem üzemelhetett tovább. Az egyetem oktatói azonban földalatti oktatás szervezésébe kezdtek – végül is csak az orvosi kar indult be (nyilvánvalóan előnyben volt, hiszen háború alatt fokozottan szükség van mindennemű orvosi ellátásra). A háború után bár megnyitotta kapuit, többé már nem a Bathory név alatt, mivel a litvánokban heves ellenérzéseket váltott ki a közös múltba való emlékezés szimbóluma, Báthory István fejedelem neve.

3. Nemzetiségek és nemzetiségi oktatás Litvániában

Nézzük meg, hogyan jellemezhető napjainkban a litvániai kisebbségi oktatás, elsősorban a lengyel kisebbségi oktatásra koncentrálva. A fent vázolt történelmi fordulatok

következményeként Litvániában ma is viszonylag jelentős számú lengyel nemzetiség él – az ország egész területén számuk kb. 260.000, Vilnius régiójában pedig 120.000, vagyis a teljes lengyel kisebbség egyharmada. Százalékban kifejezve Litvániában a lengyel lakosság aránya 6,9 %, a Vilnius-i szűkebb régióban pedig kb. 20 % - lsd. 1. táblázat.

1. Táblázat A Litvániában élő nemzetiségek aránya az összlakossághoz képest, százalékban, 1970-1997.¹

Nemzetiség megnevezése	1970	1979	1989	1997
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Litván	80,1	80,0	79,6	81,6
Orosz	8,6	8,9	9,4	8,2
Lengyel	7,7	7,2	7,0	6,9
Belorusz	1,5	1,7	1,7	1,5
Ukrán	0,8	1,0	1,2	1,0
Zsidó	0,8	0,4	0,3	0,1
Lett	0,1	0,1	0,1	...
Tatár	0,1	0,1	0,2	0,1
Cigány	0,1	0,1	0,1	...
Egyéb	0,2	0,4	0,4	0,6

Az 1. táblázat számomra érdekes tanulsága, hogy a lengyel lakosság aránya fokozatosan csökken – ez a tendencia a rendszerváltás óta még erősebben jelentkezik, hiszen a csökkenő születésszám miatt a lengyel lakosság nem tudja újratermelni demográfiai bázisát. Az is meglepő, hogy a zsidó lakosság mint nemzetiség van feltüntetve (ez a terminológia vajon a könyv lengyel szerkesztőinek felfogását tükrözi-e?), és 1970 óta, mikor a lakosságnak még közel egy százalékát tette ki, mára ennek nyolcadára csökkent, s mindössze a lakosság 0,1 %-t képviseli.

A második világháború után a lengyel oktatási nyelvű iskolákat megszüntették, csak a Vilnius-i körzetben maradt meg néhány. A rendszerváltás előtti időszakban az állam elsősorban a szakközépiskolák, és még inkább a szakmát adó szakmunkásképzők felé próbálta terelni a lakosságot – ilyen intézményben tanulók számára anyagi támogatást is biztosított. Ez a lehetőség – érthetően – vonzó volt a lengyel kisebbség számára, így nagyon kevesen végeztek gimnáziumot és egyetemet, vagyis nagyon kis számú lengyel oktató került ki a litvániai lengyel kisebbségből. 1989-ben Litvániában 9 000 hét és tizenhét év közötti diák tanult lengyel tanítási nyelvű oktatási intézményben. 1999-ben a Litván Köztársaság állami költségvetésből támogatott 120 lengyel tanítási nyelvű iskolát – ebből 79 általános iskola, 41

¹ Jaworowski, 2002. 110.o.

középiskola (és ebből egyetlen egy gimnázium!). Ennek eredményeként 2002-es adatok szerint már 22 000 diák tanult litvániai lengyel iskolákban. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ez a megduplázódás csak a tisztán lengyel tanítási nyelvű iskolákban következett be, a vegyes tanítási nyelvűekben a diákok száma nem változott – vagyis az új iskolák, illetve a régebben alapított, csak lengyelül oktató iskolák töltődtek fel, a vegyes nyelvűek iránti igény nem változott. Ez valószínűleg a lengyelek litvánok iránti ellenérzésének tudható be, ami nem új jelenség, hiszen a szovjet uralom alatt, aki nem tudta lengyelül taníttatni gyermekét, inkább orosz iskolába adta, mint litván nyelvűbe. Hiába működik azonban 41 középiskola, ebből 40 szakmunkásképző vagy szakközépiskola, mégsem tudják a lengyel kisebbség felől jelentkező igényeket kiszolgálni, hiszen csak bizonyos szakmák elsajátítása lehetséges lengyel iskolákban – a diákoknak sokszor tehát kényszerből kell litván nyelvű középiskolába járniuk. Mivel azonban a lengyel általános iskolák tíz osztályosak, az utolsó két osztály gyakran teljesen kiüresedik, hiszen a diákok litván nyelvű iskolába iratkoznak át – lsd. 2. táblázat.

2. Táblázat A Litvániában élő nemzetiségek beiskolázási mutatói az 1998-1999-es tanévben, az intézmény oktatási nyelve szerint

iskolatípus	összesen	litván	orosz	lengyel
Óvoda	6 378	5 887	303	188
I	54 373	49 963	2 515	1 876
II	54 752	49 741	2 958	2 044
III	53 159	47 765	3 190	2 136
IV	55 603	47 756	3 731	2 106
V	55 354	48 856	4 209	2 263
VI	54 782	47 993	4 426	2 348
VII	53 006	46 100	4 734	2 155
VIII	49 956	43 005	5 006	1 932
IX	40 354	33 997	4 665	1 662
X	24 021	19 489	3 514	1 008
XI	20 554	16 797	3 079	657
XII	22 284	18 492	3 206	574
Gimnázium I	5 180	4 864	295	21
Gimnázium II	4 334	4 100	199	35
Gimnázium III	3 219	2 998	168	35
Gimnázium IV	2 920	2 786	127	7
Zenei, művészeti szakközép	1 924	1 924	0	0
Magániskolák	1 213	1 213	0	0
összesen	558 160	490 589	46 325	21 038

A 2. táblázatból láthatjuk, hogy középiskolai szinten a lengyel iskolák nemcsak a litvánokkal, de az orosz iskolákkal összehasonlítva is hátrányban vannak. Érdeemes felfigyelni arra is, hogy zenei vagy művészeti oktatásban egyetlen orosz vagy lengyel diák sem részesül. A kisebbségi oktatási nyelvű iskolák száma ugyanakkor nemcsak a többségi, litván iskolákhoz viszonyítva érdekes, de a kisebbség számához viszonyítva is – a lengyel iskolás korú gyerekek fele, míg a hasonló korú orosz gyerekek háromnegyede tanulhat anyanyelvi oktatási intézményben.

Tovább élesedik a lengyel és orosz kisebbségi oktatásról kapott kép, ha megnézzük a területi megoszlás szerinti adatokat is – lsd. 3. táblázat.

3. Táblázat Különböző nemzetiségi nyelveken tanuló diákok száma körzetenként, az 1998-1999-es tanévben

Körzet	Összesen	osztályonként	
		lengyel	orosz
Alytaus	30 940	0	269
Kauno	105 097	0	2 396
Klaipėdos	65 816	0	8 311
Mariampoles	31 377	0	0
Panavėžio	48 194	0	494
Siauliai	62 235	0	1 166
Tauragės	21 829	0	6
Telsiai	30 891	0	314
Utenos	31 401	0	6 396
Vilniaus	127 243	21 038	26 973
Összesen	558 180	21 038	46 325

Megj.: vastag betűvel szedve azon körzetek, ahol jelentős számú lengyel kisebbség él

Láthatjuk, hogy bár a lengyel kisebbség az ország egész dél-délkeleti részén képviselteti magát, *anyanyelvi oktatásra csak a Vilniaus-i régióban van lehetőség, a többi körzetben egyetlen iskola sincs, ahol a lengyel kisebbség anyanyelvén tanulhatna* – míg az orosz kisebbség a Mariampoles-i és a Taurages-i körzeten kívül (mely a lengyel határ közelében van, s ahol az orosz kisebbség száma elenyésző) *minden más körzetben van orosz iskola*. A Vilniaus-i régióban a lengyeleknek összesen csak 30 %-a él – kétharmaduk tehát ki

van zárva az anyanyelvi oktatásból.² *A lengyel diákok iskolázottsági szempontból tehát nemcsak a többségi nemzetiséghez, a litvánokhoz képest, de az első legnagyobb kisebbséghez, az oroszokhoz képest is hátrányos helyzetben vannak.* Ez az egyenlőtlenség mutatja, hogy Litvániában az együttélés, a tolerancia szintje – mely a különböző kisebbségek esélyegyenlőségében is meg kell mutatkozzon – nem felel meg az Európában ma elkívánt standardoknak.

A hátrányos helyzethez járul az is, hogy napjainkban a lengyel kisebbség nem az urbánus vidékeken, nagyvárosokban él, hanem elsősorban vidéken, a mezőgazdasági szektorban tevékenykedik, mivel a század közepétől az addigi társadalomszerkezet, melyben a lengyelek tartoztak az uralkodó, városi osztályokhoz, megfordult, s ma a lengyel lakosság túlnyomó része falun, vidéken él. Az előbbieken vázolt tényezők miatt a lengyel kisebbség iskolázottsági szintje nem okozhat meglepetést: *a litván átlaggal összehasonlítva képzettségük a XX. század második felétől tartósan alacsonyabb maradt* - lsd. 4. táblázat.

4. Táblázat Az egyes Litvániában élő nemzetiségek iskolázottsági mutatói 1970-1997.

Nemzetiség megnevezése	év	Iskolázottság szintje				
		I.	II.	III.	IV.	V.
Litván	1970	46	55	66	189	384
	1979	74	101	130	231	333
	1989	109	176	20	172	294
Orosz	1970	74	95	161	248	266
	1979	118	146	233	229	200
	1989	172	211	267	152	156
Lengyel	1970	15	23	59	196	412
	1979	28	57	158	238	366
	1989	50	137	277	175	264
Belorusz	1970	54	90	142	289	289
	1979	77	135	241	255	222
	1989	118	225	309	162	147
Ukrán	1970	106	155	225	282	164
	1979	153	198	301	202	116
	1989	207	271	287	124	95
Zsidó	1970	236	93	213	177	211
	1979	326	141	208	147	142
	1989	385	197	195	110	114

I – felsőfok

II – szak+középfok

III – középfok

IV – nem befejezett középfok

V – alacsony

² Jaworowski, 2002. 102.o.

A 4. táblázat szerint a felsőfokot végzett lengyelek száma az összes nemzetiséghez képest nagyon alacsony, bár egyenletesen növekszik. (Van azonban a táblázatban néhány számomra érthetetlen adat: az orosz és ukrán kisebbség nagy száma a diplomások tekintetében érthető, hiszen a szovjet rendszer az orosz ajkúakat nyilvánvalóan előnyben részesítette a felsőoktatási intézményekbe való jelentkezéskor – mit jelenthet azonban a “zsidó nemzetiség” az oroszokéhoz viszonyítottan is háromszoros diplomás aránya? Nem tudom, mi alapján számít valaki zsidónak, és hogyan számolták ezeket az adatokat, de mindenképpen meglepő, és további kutatásra vár.)

Az előbbiekhöz járul még egy tényező, mely a lengyel kisebbség létét nehezítette: *a lengyel kisebbségi értelmiség nagy része külföldre, elsősorban az Egyesült Államokba menekült a készülődő háború előtt*, hiszen a második világháborúban Litvánia mind a német nemzetiszocializmus, mind a szovjet kommunizmus kegyetlenségeit elszenvedte. (Vilnius-ban élt Európa egyik legnagyobb zsidó közössége, mely a 15-16. században települt be. Kereskedelemről, kézműiparból éltek, s – a német nemzetiséghez hasonlóan – az egész környék életére élénkítő hatással voltak.) 1941 és 1944 között 300.000 litván halt meg náci koncentrációs táborokban, s ennek egy része lengyel, vagy lengyel származású zsidó volt. *A szovjetek 1945 és 1952 között, uralmuk első néhány évében körülbelül 200.000 embert deportáltak a Gulágba és szibériai munkatáborokba – a Litvániában maradt lengyel értelmiség nagy része itt pusztult el.*

A lengyel nyelvű felsőoktatással kapcsolatban elmondható, hogy a Szovjetunió idején az alap- és középfokhoz hasonlóan nem sok teret kapott. Létezett azonban egy Pedagógiai Intézet, mely a tanárképzést szolgálta, ehhez kapcsolódóan egy Pedagógiai Szakközépiskola Naujoji Vilnia-ban – az előbbi a rendszerváltás után betagolták a litván Pedagógiai Egyetemre. Ezen kívül egy agrár-felsőoktatási intézmény és egy egészségügyi – nővérképző – intézet is működött lengyel oktatási nyelven.³ Mára ezek is elvesztették jelentőségüket, ezért a lengyel kisebbség feltétlenül szükségét látta valamilyen egyetemi szintű képzés megteremtésének.

Mint már említettem, az egyetem létrejöttében úttörő szerepe volt **prof. Romuald Brazis**-nak, aki nemcsak a lengyel közösség, de egész Vilnius életének egyik ismert személyisége. 1942-ben született egy Vilnius-tól 70 km-re délre fekvő faluban, mely a lengyel határ felé eső régióban található, s így nagyszámú lengyel kisebbség lakja. Általános és

középiskoláit Vilniusban, felsőfokú tanulmányait a lengyel oktatási nyelvű Pedagógiai Intézetben végezte. Tudományos fokozatait rövid idő alatt megszerezte; azóta a Litván Tudományos Akadémia munkatársaként, fizikus-kutatóként dolgozik. (Jellemző adat, hogy – elbeszélése szerint - 1989-ben Litvániában összesen kb. 60 természettudományi területen dolgozó kutatónak volt Ph.D-fokozata, professzori fokozata pedig talán – rajta kívül – még öt tudósnak, mikor a lakosság számához viszonyítva legalább 5-600 kutatónak kellett volna hasonló tudományos fokozattal rendelkeznie. E hátrányos helyzethez járult az a tényező is, hogy az aktív kutatások is igen szűk területen mozogtak, évtizedekkel elmaradva a nyugat-európai átlagok és normák mögött.)

Brazis professzor önmagát litván lengyelként definiálja, s az értelmiség általános társadalmi felelősségét felvállalva igyekszik aktívan javítani a lengyel nemzetiség oktatási és szociális helyzetén. Tevékenységének köre igen széleskörű - a későbbiekben részletesen kitérek majd rá -, kétségtelen azonban, hogy az *Universitas Studiorum Polona Vilnensis* létrehozatalában kulcsszerepet, “change agent” – szerepet játszott és játszik a mai napig is, hiszen az egyetem létrejötte ma még távolról sem tekinthető befejezettnek.

4. Az *Universitas Studiorum Polona Vilnensis* keletkezésének története

A Litvániában – elsősorban Vilnius-ban – élő lengyel értelmiség már a nyolcvanas évek közepétől foglalkozott a lengyel anyanyelvi oktatás gondolatával, mely nemcsak a kultúra továbbvitelét, a nemzetiségi identitás megőrzését segítette volna elő, de a lengyel kisebbség általában vett iskolai végzettségét is emelte volna – csökkentve így a litván, többségi lakossággal szembeni oktatási-kulturális hátrányt is. A lengyel közösség ebben az időszakban kezdett öntudatára ébredni, koherensebbé válni, kezdte úgy érezni, hogy harcolnia kell a kisebbségeket megillető jogokért - és nemcsak az informális kapcsolatok erősödtek (baráti, rokoni beszélgetések, kollegiális kapcsolatok intenzívebbé válása), de formális keretekben is elkezdtek gondolkodni.

1989. április 25-én Brazis professzor aktív közreműködésével és elnöklétével létrejött a *Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy* (Litvániában élő Lengyel Tudósok Egyesülete) (melynek jelenleg kb. 50 tagja van), a *Związek Polaków na Litwie* (Lengyel Tanárok Egyesülete), valamint a *Fundacja Kultury Polskiej im. J. Montwiłła*⁴ (J. Montwiłła Lengyel

³ Jaworowski, 2002. 70.o.

⁴ Jaworowski, 9.o.

Kulturális Alapítvány), mely immár nyilvános fórumokon is képviselhette a kisebbségben élő lengyelek érdekeit.

Gyakorlati közelségbe került az anyanyelvi oktatás lehetősége, mikor a függetlenedett litván állam parlamentje 1991-ben létrehozta az *Alkotmányt*, ezen belül pedig az *Oktatási Törvényt*, illetve a *Kisebbségi Jogokról szóló Törvényt*, mely a kisebbségi oktatással kapcsolatban is rendelkezett: törvényileg is lehetővé tette egyrészt a Litvániában élő kisebbségi közösségek számára, hogy alapfoktól felsőfokig anyanyelvű oktatási intézményeket hozzanak létre, másrészt legalábbá tette a privát vagy non-profit oktatási intézményeket is. Még ez év tavaszán három lengyel kisebbséget képviselő egyesület – a *Lengyel tanárok Egyesülete* (ma a Litvániában tanító 2000 tanárból ennek 1300 tagja), a *Litvániában élő Lengyel Tudósok Egyesülete* és a *J. Montwiłła Lengyel Kulturális Alapítvány* közösen levelet írtak a Parlamentnek, az Oktatási Minisztériumnak, illetve a Kisebbségi Minisztériumnak, melyben azt tudakolták: jól értették-e, hogy a kormány e törvényekkel bátorítani akarja a kisebbségi és anyanyelvű oktatást. Az igenlő válasz kézhezvétele után – a professzor vezetésével - kidolgozták a Lengyel Egyetem tervét, majd 1991 őszén benyújtották a szükséges dokumentumokat. Közben a kormány szimbolikus – 250 dollár értékű – anyagi támogatást ajánlott fel a *Litvániában élő Lengyel Tudósok Egyesületének*, megbízva őket azzal, hogy vegyék kézbe a lengyel felsőoktatás megszervezését Litvániában.

A benyújtott dokumentumok a Litvánia Tudományos Tanácsa által fenntartott Felsőoktatási Tanács asztalára kerültek, ahonnan két évig semmilyen visszajelzés sem érkezett. Mint utóbb kiderült, e két évbe telt, míg a Tanács döntést hozott arról, egyáltalán hogyan is kezelje az ilyen beadványokat. 1993-ban aztán megszületett a döntés – olyan formában, amely teljesen ellehetetlenítette a kisebbségi próbálkozásokat: a Tanács kritériumokat állított fel, melyet a kérelmezőnek maradéktalanul teljesítenie kell. Például litvániai kisebbség akkor hozhat csak létre felsőoktatási intézményt, ha egyszerre három kart is indít: természettudományit, humán tudományit és vagy közgazdaságit, vagy jogit, vagy orvosit – mindháromhoz biztosítva a szükséges feltételeket, mint tanári létszám és képesítés (megfelelő tudományos fokozatok), épület, felszereltség, tanrend, nemzetközi kapcsolatok, stb. Mindezt mindennemű állami segítség nélkül, kizárólag önerőre támaszkodva. Elképzelhető, hogy e feltételeknek a Lengyel Egyetem terve nem tudott megfelelni. Az egyetem támogatói csalódottak lettek, hiszen úgy érezték, a kormány kinyitott előttük egy ajtót, mely egyenlő jogokat és (ahogy Brazis professzor fogalmazott) “felemelkedési lehetőséget” biztosított volna a kisebbségnek, majd mikor beléptek volna, durván becsapta mégis.

A Litvániában élő Lengyel Tudósok Egyesülete az időhúzást látva 1992-ben úgy döntött, meg kell próbálni más úton is bekapcsolódni a litván felsőoktatási rendszerbe: felkeresték a Vilnius-i Egyetem vezetőségét (melyet ugye a háború után fokozódó, lengyelek iránti ellenszenv miatt már nem Bathory Egyetemnek hívnak), és próbálták elérni, hogy induljanak olyan kurzusok és évfolyamok, melyek legalább felerészben lengyelül oktatnak. Ez a próbálkozás is sikertelen volt – határozott elutasításra találtak. Újra az önálló épülettel és oktatói gárdával rendelkező egyetem terve került hát előtérbe, ehhez azonban valahogyan meg kellett teremteni a gazdasági feltételeket.

Ezzel egy időben a világ másik részén, Az Egyesült Államokbeli Chicago-ban is szó esett a Lengyel Egyetem tervéről. A közép-európai rendszerváltás után, melyből Litvánia és Lengyelország is kivette a részét, az USA-ba menekült lengyel emigránsok is más szemmel tekintettek a szülőhazájukra: egyrészt a határok nyitottabbá válásával gyakrabban és többen látogathattak haza, másrészt a haza iránti felelősségérzetük is erősödni látszott. Az események motorja azonban a nyolcvanas évek végének - kilencvenes évek elejének amerikai lengyel nagykövete, *Jerzy Przymuski* volt, aki aktív munkába kezdett a Litvániában élő lengyelek oktatásáért. Úgy is mondhatnánk, “kampányolt”: formális és informális fórumokon egyaránt népszerűsítette a Lengyel Egyetem tervét. Az ő ötlete alapján és segítségével jött létre 1992-ben a *Vilnius-i Lengyel Egyetem Barátai* nevű egyesület, mely kb. 100 amerikai lengyel taggal bírt és célja a Lengyel Egyetem létrehozásához szükséges anyagi feltételek megteremtése volt. (Meg kell említeni, hogy az egyesület tagjai ezt megelőzően is gyakoroltak jótékonyági munkát: a rendszerváltás előtt a Szovjetuniót támogatták.)

A nagykövet úr személyes barátja Brazis professzornak, így az a feladat, hogy a születőben lévő intézménynek épületet keressenek, természetesen – mint a helyszínt jól ismerő és az egyetem tervét megalkotó személyre - rá hárult. A szűkös anyagi erőforrások miatt (hiszen az adományok folyamatosan bár, de kisebb összegekben folytak be) egy használt épületben gondolkodtak, melyet majd szép lassan, az évek alatt, ahogy a lehetőségek adják, felújítanak. A rektor úr végül egy hajdani, a rendszerváltás után megszűnt ecetgyár mellett döntött, mely a megvételtor rettenetes állapotban volt. Félig össze volt omolva, a tető beszakadva, a falak megsüllyedve, a padló hiányosan – az épület szerkezete viszont nagyjából megfelelt arra a célra, hogy az egyetem “főhadiszállásává” váljon: elég nagy ahhoz, hogy az irodákon kívül néhány tanterem kialakítására is sor kerülhessen, illetve a városközponttól 15, az Óvárostól 5, a Vasútállomástól pedig 10 percre található egy csendes mellékutcában, egy

irodaépület mögötti udvarban. Brazis professzor utólag is nagy merészségnek tekinti az épület megvétele, hiszen nyilvánvaló volt, hogy a felújítás több évig fog tartani – az anyagi eszközök megléte pedig igencsak bizonytalan. Ennek ellenére a munkálatok megindultak, s mivel a chicago-i lengyelek adományai folyamatosan érkeztek, nemcsak a felújítás haladt, de az ecetgyár mögött meg tudtak vásárolni egy volt fűrészüzemet is. Ez hasonló állapotban volt, mint a főépület, azzal a különbséggel, hogy a hátsó terem a faanyagok füstölésére szolgált, így a falak még feketék, kormosak is voltak, és kémiai anyagok által az épület – gerendázattól padlózatig – teljesen tönkre volt téve. Mindazonáltal jelképes összegért jutottak hozzá, és Brazis professzor a jövőbeni könyvtár épületét látta bele – mely mára meg is valósult.

A szponzorálások sorában van egy igen érdekes történet, melyet a professzor szívesen mesélt el – talán ez a momentum az, melyre legszívesebben emlékszik az egyetem alapításának történetéből. Egyik személyes ismerőse, jó barátja egy *Anna Krepsztul* nevű naív festőnő. A hölgy élete igen furcsán alakult, mivel gyermekkorától egy igen különös betegségben szenved (szervezetéből szinte teljesen hiányzik a kalcium, s valami izomgyulladás miatt izomgörcsöket kap, amelyek a csontjait törik), ennek következtében tolokocsiba kényszerült, s képtelen elhagyni a házáat. A hölgy egyébként a Vilnius-i lengyel régióban, egy kicsiny, lengyel többségű faluban él, hagyományos típusú faházban. Hogy elfoglalja magát, festeni kezdett, s mára – most 70 éves - több száz festmény borítja a háza belső falait. Ma már ismertté vált, s egész nagy, vallásos témájú képeket is készít, templomok számára. Mivel tehát jó kapcsolatban volt a rektor úrral, hatvan festményt felajánlott a Lengyel Egyetem számára. Brazis professzor úgy gondolta, remek alkalom, hogy meghálálja a chicago-i barátok segítségét, így összecsomagolta a festményeket és saját kezűleg kivitte őket az Államokba. A vámnál persze nem engedték át könnyedén, de valahogy sikerült átjutnia. Az amerikai lengyelek nagyon meghatódtak, mind a festőnő adakozásától, mind pedig a professzor gesztusától, így úgy döntöttek, hogy ahelyett, hogy megtartanák a képeket, inkább jótékonyági árverést rendeznek belőlük, s a befolyt összeget felajánlják az egyetem további költségeinek fedezésére. A festmények elkeltek, a professzor pedig a befolyt összeggel visszautazott Litvániába. Mivel azonban úgy gondolta, *Anna Krepsztul* adományából valamit vissza is kellene juttatni, meg kellene köszönni, eldöntötte, hogy a képek árának felét megtartja az egyetemnek, a többi pedig felajánlja a vidéken (a festőnő környékén élő) lengyelek javára. Mivel ők viszonylag hagyományos kultúrában élnek, a professzor a helyi papoktól kérdezte meg, kinek mire lenne vajon szüksége. Az azt tanácsolta, vásároljanak a felajánlott összegből lovakat, mivel a környékbeli parasztok visszakapták

ugyan a téveszítéssel elkobzott földeket, de most nincs mivel művelniük. Ezen kívül egy, az orosz határhoz közeli hagyományos, lengyel fatemplom felújítására is jutott, mely a szovjet uralom alatt ment tönkre (például lebontották az eredeti, több száz éves fatetőzetet) – bár a felújítás alatt derült ki, hogy sajnos nem lehetett az eredeti szerkezetet megőrizni, a templomot az alapozástól kellett újjáépíteni. A professzor szimbolikusan tartja, ahogy a lengyel közösségen belül a szándékoknak és adományoknak ezen körforgása megvalósult, s büszke, hogy ennek ő is részese lehetett.

Az egyetem épületének és a leendő könyvtárnak a felújítását a rektor úr tervezte meg – ő álmodta meg a belső tereket, tárgyalt az építészekkel és felügyelte a munkálatokat. A főépület 1996-ban lett készen, hiszen nem tudták egy összegben kifizetni az anyagokat és munkásokat. Két évig – 1994 és 1996 között csak részlegesen használhatták. A könyvtár 2000-ben készült el. Bár a képzés 1996-ban már beindult, az egyetem, mint jogi személy csak 1998-ban lett bejegyezve, *Universitas Studiorum Polona Vilnensis* néven, mint oktatási tevékenységgel foglalkozó non-profit szervezet.

5. Az intézmény fölépítése

Mint már említettem, az egyetem története a közelmúltban kezdődött, és még messze van attól, hogy kiforrottnak tekintsük. Ez az intézmény szerkezetében is látszik: nem a jól átgondolt, racionális döntések, hanem a kínálkozó lehetőségek, kiskapuk, alternatívák szabályozták a struktúra kialakulását. Nincsenek sem jól körvonalazható karok, sem fakultások; jelenleg, az akkreditáció közeledtével egyre inkább úgy tűnik, a mostanra kialakult közgazdasági irányultságé lesz a döntő szerep, és ennek megfelelően közgazdasági karként akkreditáltatják az intézményt. Az egyetem vezetői semmiképp sem szeretnék azonban, ha ennek következtében a pedagógusképzés háttérbe szorulna, hiszen a tanárképzés utánpótlási szerepe miatt döntő fontosságú a lengyel kisebbség életében.

Az egyetemhez tehát kapcsolódik egy könyvtár, illetve egy olyan kulturális intézet, mely a hallgatóknak, kisebbségi kultúrájuk alapján széleskörű lehetőséget nyújt a művelődésre, tanulásra, szórakozásra. A *Lengyel Kulturális Központ* és az *USPV* között szerződés áll fenn, mely szerint az intézet harmadik emeleti termei automatikusan az oktatás rendelkezésére állnak. Ezen felül létezik még egy intézmény, mely az egyetemmel kapcsolatban áll: az Óváros közepén az újonnan épült *Lengyel Intézet*, melynek elsődleges

feladata jelenleg egy könyvtár fenntartása. Ez az intézmény azonban nem áll hivatalos, szerződéses viszonyban az egyetemmel, s nem is teljesen világos, milyen célból hozták létre, és mennyiben különbözik funkciójában a Lengyel Kulturális Központtól. Látható tehát, hogy az egyetem a fővárosban található más, lengyel kisebbséghez kapcsolódó intézményekkel együttműködésben van, míg a litván oktatási vagy kulturális szervekkel gyakorlatilag semmilyen kapcsolata sincs. Ez azt mutatja, hogy érdekeiben inkább az anyaországhoz kötődik (az egyetemhez kapcsolódó intézmények fenntartói lengyel állami szervek), mivel – s ez már a keletkezéstörténetben is hangsúlyossá vált – a litván intézmények és a litván kormány nem keresi az utat a közös kommunikációs csatorna kialakításához. A lengyelek szerint tehát ők csak kényszerűségből kötődnek kizárólag az anyaországhoz, elképzelhető azonban, hogy az egyetem sem tett meg minden lehetséges lépést a litván szervek felé.

Az USPV nem rendelkezik elkülönült gazdasági épülettel – az irányítási és gazdasági feladatokat egyaránt a titkárság látja el. Nincs kollégiuma sem; a képzést igyekeznek úgy szervezni, hogy a tanítás végeztével a vidéki diákok is haza tudjanak még utazni.

6. A képzés szerkezete

Az oktatás szerkezetét elsősorban az a tény determinálja, hogy az intézmény nem jogosult arra, hogy diplomát bocsásson ki, emiatt, hosszú és még nem lezárult útkeresés után a következőkben bemutatott oktatási struktúra alakult ki. Létrejött egy olyan átmeneti - áthidaló rendszer, mely egyelőre úgy tűnik, működőképes, bár nem kis szervezéssel jár.

Jelenleg minden hallgató, aki felvételt nyer az egyetemre, egyben valamely lengyel állami egyetem hivatalos hallgatója is lesz. Az oktatókkal együtt attól függően választják ki a “patronáló intézményt”, hogy ki milyen irányban szeretne tanulni. Az első három évet (hat szemesztert) a Vilnius-i Lengyel Egyetemen hallgatja, ez után pedig négy szemesztert kötelezően a választott egyetemen kell eltölteni. Ha anyagilag ez lehetséges, az USPV vezetői, illetve az együttműködő intézmények vezetői is a nappali képzést preferálják. A litvániai egyetem részéről fontosnak tartják ugyanis, hogy a hallgató megtapasztalja az egyetemi légkört, hogy nap, mint nap részese legyen a tanításnak, a lengyel egyetemek képviselői pedig a képzés színvonalának ellenőrzését látják biztosítva a nappali képzésben. Erre azonban nem mindig van lehetőség.

Ezért kialakítottak egy olyan átmeneti - áthidaló rendszert, mely egyelőre úgy tűnik, működőképes, bár nem kis szervezéssel jár. *Jelenleg minden hallgató, aki felvételt nyer az*

egyetemre, egyben valamely lengyel állami egyetem hivatalos hallgatója is lesz. Ebben az intézményben három éves, “alapozó”-képzést kapnak, majd kötelező jelleggel négy szemesztert valamelyik választható lengyel egyetemen kell eltölteniük. Az egyetemnek három fő szakja, vagy még inkább irányultsága van, és ezekhez kapcsolódik egy-egy társintézmény is. A *pedagógia* szakot végzők ez utolsó négy szemesztert a Siedlce-ben található **Akademia Podlaska** keretein belül végzik, mely Varsótól nem messze, *Siedlece*-ben található. Ez a szakirány Brazis professzor szerint azért kulcsfontosságú, mert itt történik végül is az anyanyelvi tanárképzés, mely a jövőben a lengyel kultúra és identitás megmaradásának alapjául szolgál. Aki elsősorban a *közgazdaságtannal* foglalkozik (e hallgatók vannak döntő súlyban), az a **Byalystok-i Egyetemen** hallgathat, aki pedig *menedzsmentből és marketingből* szeretne diplomázni, az a **Toruń-i Kopernikus Egyetemen** teheti azt meg. Poszt-graduális képzésre is egyre nagyobb igény mutatkozik, így kialakult egy egyre szorosabbá váló együttműködés a **Gdanski Egyetemmel**, ahol általános üzleti menedzsmentből lehet doktori diplomát szerezni. Ez azért hasznos, mert a gazdaság – egyenlőre igen lanyha – fellendülésével mind Lengyelországban, mind Litvániában egyre nagyobb szükség lesz a közgazdasági végzettségű, menedzsmentben jártas, nyelveket beszélő üzletemberekre. Jelenleg 50 Ph.D-s hallgató van, akik átlagosan havonta egy alkalommal tömbösített képzésre utaznak Gdansk-ba. Ez évben ehhez kapcsolódóan kiegészítő kurzusokat is szerveznek Vilniusban. Ezen kívül a **Varsói Közgazdaságtudományi Egyetemmel** is felvették a kapcsolatot, mely a legnívósabb iskola ezen a területen (politikusképzőnek is nevezik). Nemrég a **Sziléziai Egyetem** is bekapcsolódott a Vilnius-i egyetem munkájába, elsősorban az angol és német filológia területén. Brazis professzor elmondása szerint az évek alatt nagyon sok lengyel egyetemmel felvették a kapcsolatot, és megindult valamiféle együttműködés, egyelőre azonban nincs olyan, amely hosszú távon is vállalná az együttműködéssel járó felelősséget és munkát. A felsoroltakon kívül a jelenleg együttműködő intézmények, melyekkel a kooperáció még vagy nincs végső formába öntve, vagy alkalmi jellegű, a következők:

- Varsói Kereskedelmi Főiskola
- Varsói Műszaki Egyetem
- Szczeciń-i Egyetem
- Poznan-i Egyetem
- KUL (Lublina Katolikus Egyetem)
- Katowice-i Közgazdaságtudományi Egyetem

- Krakkói Pedagógiai Főiskola

A Vilnius-i Lengyel Egyetem vezetői próbálják a tananyagot a lengyel egyetemeken elfogadotthoz alakítani, mivel *egyenértékű* képzést, illetve a jövőben diplomát szeretnének a hallgatóknak nyújtani – ezzel az esélyegyenlőséget megteremteni.

A pontos tananyagról nem tudtam statisztikákat szerezni – az egyetlen hozzáférhető adatbázis a 2002-ben, Toruń-ban végzett irányítás (menedzsment) és marketing szakos diákok iskolai évkönyve, melyben megtalálható a szak keretén belül, Vilnius-ban felvehető tanegységek listája is – lsd. 5. táblázat.

5. táblázat Az irányítás és marketing szak tanegység-listája az USPV-en, levelező tagozat

Tantárgy	Órák száma		Számonkérés típusa	Évfolyam					
	előadás	gyakorlat		I		II		III	
				szemeszter					
			I	II	III	IV	V	VI	
Filozófia	14		K	14					
Jogi alapismeretek	14		K	14					
Mikroökonómia	30	20	k	16/10	14/10				
Matematika	30	20	k	16/10	14/10				
Statisztika	30	20	k	16/10	14/10				
Informatika		18	gyj					0/18	
Gazdasági jog	14		k					12/10	
Ekonometria	20	20	k			10/10	10/10		
Makroökonómia	30	20	k			16/10	14/10		
A marketing alapjai	14		k		14				
Gyártásvezetés	18		k			18			
Szervezetvezetés	12		k				12		
Piacelemzési módszerek	20		k					20	
Szervezés és irányítás	20		k			20			
Közpénzek	12		k					12	
Beruházási folyamatok irányítása	16		k					16	
Számvitel	12	10	k			12/10			
Területfejlesztési politika	12		k			12			
Prognózis-szimuláció	12		k						12
Vállalkozás finanszírozása	12	10	k						12/10
Kutatásmódszertan	8		gyj				8		
Irányítás-stratégia	12		k						12
Irányítás-, szám- és ügyvitel	12	10	k				12/10		
Élelmezéspolitiká	18		k			18			
Szervezés- és irányítás-módszertan	12	10	k					12/10	
Munka- és tűzvédelmi oktatás	4		gyj		4				
Választható előadás (4 ea. x 12 óra)	48		gyj					24	24
Szeminárium (18 óra x 2 szemeszter)		36	gyj					0/18	0/18

Összesen	468	204		76/10	74/10	106/30	56/30	96/58	60/28
Vizsgák száma			24	2	5	5	4	5	3

K=kollokvium

Gyj= gyakorlati jegy

Az oktatás nyelve az eddigiekből következően lengyel.

A felvételi eljárás azonban nem a lengyel egyetemekre jellemző írásbeli-szóbeli rendszeren alapul, hanem az érettségi jegyeket veszi figyelembe. Aki eléri az az évben meghatározott felvételi pontszámot, azt szóbeli elbeszélgetésre hívják be, mely elsősorban a szakmai rátermettséget, illetve – burkoltan – a lengyel identitás meglétét méri le. Az elé tehát, aki jó eredménnyel fejezte be a középiskolát és szeretne az egyetemen tanulni, nem gördítenek akadályt. A szóbeli felvételi bizottság előtt történik, melynek tagjai az egyetem vezetőségének képviselői, illetve a tanári kar egy tagja. A felvételi a szokásosnak megfelelően nyáron zajlik, a tanítás szeptember közepén veszi kezdetét.

7. Hallgatók, oktatók

Sajnos, nem tudtam intézményi statisztikákat szerezni, így információimat a Brazis rektor úrral készült interjúból kaptam – így azonban csak pontatlan, hiányos adatokkal rendelkezem a hallgatókról és oktatókról is. Ezt figyelembe véve azt mondhatom, hogy az Universitas Studiorum Polona Vilnensis hallgatói néhány kivételtől eltekintve Vilniusban, illetve a Vilnius-i körzetben élnek. Bár – mint már említettem – a litvániai lengyeleknek csak egyharmada él e régióban, mivel azonban e régió kívül nincs lehetőség lengyel tannyelvű általános és középiskolai képzésre, az egyetem hallgatói is nyilvánvalóan ebből a körzetből rekrutálódnak. Úgy érzékelttem, Brazis professzor nem tesz lépéseket azért, hogy az egyetem az ország más körzeteiben élő diákoknak is lehetőséget adjon a felsőfokú képzettség anyanyelven történő megszerzésére – például kollégiumi elhelyezés biztosításával. Az egyetem hallgatói Litvániában élő lengyelek – ami véleményem szerint (mivel vegyes házasságok útján etnikai keveredés is létrejött) azt jelenti, hogy lengyelnek tekinti azt, akinek közeli felmenői lengyelek és önmagát lengyelnek, vagy leggyakrabban litvániai lengyelnek definiálja. Vallási hovatartozásuk szerint nem ismerem a pontos adatokat, de következtethetünk abból, hogy a Litvániában élő lengyelek nagy többsége katolikus. A korösszetételre nézve a már említett Toruń-i évkönyvből vonhatunk le következtetéseket: a 2002-ben végzett 27 hallgató közül 14 hallgató 1981-es születésű, vagyis érettségi után rögtön

az USPV-en folytatta tanulmányait. Egy 1954-es születésű férfi kivételével az összes hallgató 1972 és 1979 között született: néhányan már más, litvániai egyetemen szerzett diplomával is rendelkeznek, néhányan érettségi után kihagytak néhány évet, van, aki pedig elkezdett valamilyen felsőfokú tanulmányt a litván állami egyetemeken vagy főiskolák valamelyikében, de félbehagyta azt. A rektor úr elmondása szerint sokan dolgoznak is az egyetemi tanulmányok mellett.

Brazis professzor elmondása alapján talán a hallgatói létszám az egyetem legkényesebb pontja, hiszen 1996-tól kezdve nagyjából állandó a körülbelül **100 főnyi** hallgatóság. Azért ennyire kicsi ez a szám, mert csak annyi hallgatót vehetnek fel, amennyit a lengyel társintézmények fogadni hajlandóak. Az oktatás időpontját - a családosok és dolgozók érdekében, valamint az oktatók más elfoglaltsága miatt is - általában délutánra teszik. Másrészt sokuknak problémát jelent a négy Lengyelországban hallgatandó szemeszter, melyen elvileg nappali tagozatos hallgatóként kellene részt venniük. Azok számára, akiknek ez a kényszer pénzügyi nehézségeket jelent, a lengyel kormány speciális támogatóprogramot dolgozott ki, akiknek pedig munkájuk miatt okoz a távollét problémát, lehetőség nyílik levelező formában fejezni be a képzést és szerezni meg a diplomát. Ezt azonban a professzor, ha lehet, megpróbálja elkerülhetővé tenni, mert véleménye szerint minden hallgatónak szükséges az a négy félév nappali képzés, az egyetemi légkör, a tudomány "közelségének" megtapasztalása.

2002-es adat szerint az egyetem már 150-nél több végzést bocsátott ki, akik ma jogászként, közgazdászként, informatikusként vagy tanítóként dolgoznak. Ezek a fiatalok többségükben visszatértek Litvániába és itt vállaltak munkát⁵, ez megcáfolhatja a litvánok részéről érkező kritikát, mi szerint a "Lengyel Egyetem emigránsokat képez."

Legkedveltebb és legnagyobb létszámmal működő szak a közgazdász, illetve a marketing-menedzsment, de a pedagógia szak is egyre keresettebb. A felsorolt végzettségek Litvániában (és Lengyelországban is) megkönnyítik az elhelyezkedést, illetve mivel az egyetem hangsúlyt fektet az idegen-nyelvek oktatására (a szóbeli készségek fejlesztésére is), a végzett hallgatók külföldi munkavállalása is lehetővé válik.⁶

⁵ Jaworowski, 2002 72.o.

⁶ A *The Baltic Times* 2002/7. számában *Valentinas Mite* tollából érdekes cikket olvashatunk a Balti-államokat is érintő "agyelszívásról". A cikk írója szerint "a három Balti állam, mint minden más ország a volt kommunista Kelet-Európában, erőteljesen érintett az agyelszívás tekintetében, mivel a régió legjobban képzett rétege máshol keresi a munkalehetőséget. Sokan az ezrek közül, akik az elmúlt tíz évben elhagyták Lettországot, Litvániát és Észtországot, nem szándékoztak visszatérni. Mindazonáltal, talán a térség gazdasági fejlődése által felbátorodva, növekvő számban térnek vissza szülőhazájukba. (...) A visszatérők gyakran magukkal hozzák a sikeresebb

A hallgatók rendszeres ösztöndíjat nem kapnak, ugyanakkor kötelesek tandíjat fizetni, melynek összege évente 3 000 litas, vagyis kb. 180 000 forint. Ha azonban valamely pályázó szociális okokból nem tudja vállalni a tandíj fizetését, egyéni elbírálás alá esik, és valamilyen kedvezményt, vagy köztes megoldást igyekeznek találni (a cél tehát az, hogy lehetőleg senki se essen el a képzés lehetőségétől kizárólag anyagi indokok miatt). Most a hallgatók 10 %-a mentesül a tandíj fizetése alól.

Az oktatói gárda jelenleg kb. 50 tanárból áll. Ebből összesen kettőt tudnak teljes munkaidőben foglalkoztatni (ami azt jelenti, fizetni), a többi részmunkaidőben, vagy óraadó tanárként dolgozik. A két főállású oktatón kívül mindenki más intézményekben, főleg az állami egyetemeken és kutatóintézetekben dolgozik, sokan szinte csak “szerelemből” vállalják a tanítást. Ez nyilvánvalóan túlterheltséget okoz, s hosszú távon ez a helyzet nem tartható. *Tagjai a Lengyel Tanárok és a Litvániában élő Lengyel Tudósok Egyesületének.* Vendégtanárok is gyakran megfordulnak, szakmai kurzusokat, nyelvórákat, nyári intenzív specializációkat tartanak – volt már osztrák, svájci és amerikai vendégoktatójuk is.

8. Az intézmény irányítása

Röviden szólnék az intézmény irányításáról is. Az egyetem vezetője a rektor, Romuald Brazis; mellette a dékán, illetve két dékánhelyettes vesz részt az intézményt illető döntéshozatalban. Az egyetem, mint non-profit szervezet hivatalosan független mind a litván államtól, mind a lengyel szervektől – ugyanakkor nem független a Lengyel Kulturális Központtól (s ezen keresztül az intézmény fenntartójától, a lengyel kormánytól), mely helyet ad a kurzusok jó részének. Az egyetem léte elsősorban a lengyel társegyetemek “patronálásától” függ – ameddig Litvániában nem kap az állami felsőoktatási intézményekkel egyenrangú státuszt, addig csak ezek segítségével működhet, hiszen nélkülük a három éves alapozó képzés is elvesztené értelmét. A tanulmányok megszakítatlanságának, akadályok nélküli folytatásának feltétele pedig az, hogy az USPV teljesen alkalmazkodjon a lengyel társintézmények tananyagához – s ezzel végül is korlátozva van az oktatás tartalmával kapcsolatos szabadságában.

társadalmak képzettségét és attitűdjeit is. (...) A Balti államokból történő elvándorlás legsúlyosabban a természet-és alkalmazott tudományokat érintette. Ez a csoport matematikusokat, fizikusokat, programozókat és

Az intézmény kétharmad részben a befolyt tandíjából tartja fenn magát. A fennmaradó egyharmad részhez támogató egyesületek, alapítványok segítségével jutnak hozzá. Elsősorban a – már az alapításnál is fontos szerepet játszó – *Vilnius-i Lengyel Egyetem Barátai* elnevezésű, az Egyesület Államokban (Chicago-ban és Toronto-ban) működő egyesület járul hozzá anyagilag az intézmény finanszírozásához, de a *Wilno és környéke Barátainak Társasága* is részt vállal a támogató tevékenységből. Az önfenntartás szükségessége egy non-profit szervezetnél nem is támadható, mondta a rektor úr, abban az esetben azonban, mikor egy kisebbségi (hozzáteszem: az egyetlen kisebbségi) felsőoktatási intézményről van szó, a non-profit státusz csak részben, vagy átmenetileg elfogadható – előbb-utóbb mindenképpen szükség van valamilyen formában állami finanszírozásra is. (Sőt, nemhogy nem kap támogatást az állami büdzből, az intézménynek kötelessége adófizetés formájában hozzájárulni a litván állam fenntartásához.) Az Európai Unió csatlakozás valószínűleg fel fogja ezt a folyamatot gyorsítani, hiszen a kisebbségi jogok tiszteletben tartása, illetve a tolerancia és egyenjogúság a különböző nemzetiségek között kardinális kérdés az Unió szellemiségében. Egyelőre azonban az a tény, hogy bizonyos diákok tanulmányaik elvégzéséhez a lengyel államtól kapnak anyagi támogatást, nem segíti elő ezeket a szükségszerűen attitűdváltással is járó folyamatokat.

Ehhez kapcsolódóan fontosnak tartom megjegyezni, hogy a felsőoktatást illetően a Litvániában élő más nemzetiségek sem rendelkeznek a lengyeleknél előnyösebb helyzettel – ugyanúgy próbálnak kiskapukat, alternatívákat találni, mégsem jutottak el az önálló egyetem, vagy főiskola létrehozásáig. Az orosz kisebbség egy ún. “távoktatási központot” hozott létre, mely vállalati formában működik (és szintén nem saját nyelvükön, hanem *rutén* név alatt van bejegyezve!). A Moszkvai Műszaki Egyetemen van kapcsolatban, mely úgy mond “megbízta” a céget, hogy a külföldön élő oroszok oktatását kézbe vegye. Ez is csak egyfajta kiegészítő képzésként működik, a nélkül, hogy a képzés (a bürokratikus útvesztők és a finanszírozás szinte teljes hiánya miatt) végleges formát tudott volna öltetni. A német kisebbségnek is van hasonló távoktatási központja, ez azonban nem annyira a német kisebbség felsőoktatási igényeinek kiszolgálására jött létre, mint inkább a német kultúra és nyelv megismertetésére (hasonló szerepet tölt be, mint Magyarországon a Francia Intézet, vagy a Goethe Intézet). Ennek megfelelően – mivel nem elsősorban kisebbségi érdekeket

közzgazdászokat tartalmaz. Olyan képzettségek ezek, melyek elvesztését a Balti országok nem engedhetik meg, ugyanakkor azonban nincsenek arra sem felkészülve, hogy alkalmazzák őket.”

képvisel - erre az intézményre az elszigeteltség sem jellemző, számos litván egyetemmel és főiskolával áll munkakapcsolatban.

9. Külföldi kapcsolatok

Az USPV nagy hangsúlyt fektet arra, hogy Nyugat-Európából - ahol az egyetem által oktatott tantárgyak, mint például a marketing és menedzsment már évtizedek tapasztalatával rendelkezik – vendégoktatókat hívjon, ápolja a már meglévő kapcsolatokat, és minél szorosabbra fűzze őket. Bécsből, illetve Svájcban már fogadtak közgazdaságtani kurzusokat tartó szakembereket, de mivel az Államokkal egyébként is kapcsolatban állnak, nyilvánvalóan innen a legkönnyebben megszervezhető vendégtanárok hívása. 1995. nyarán a *Students Council of Business Development* nevű egyesület - mely az Indiana állambeli **University of Notre-Dame**-ban diákok szervezésével jött létre, és célja, hogy a tapasztalok megosztásával a nemzetközi üzlet működését segítse elő – egy egy hónapos nyári egyetemet tartott, melynek keretében belül alap-, illetve középfokú szaknyelvet, valamint nemzetközi kapcsolatokat oktattak. A tanár szerepét a Notre-Dame-i egyetem doktorandus hallgatói vállalták.

10. Összegzés

Az USPV speciális helyzetben lévő felsőoktatási intézmény. Helyzetét egyrésztől meghatározza az, hogy olyan régióban képviseli egy bizonyos kisebbség érdekeit, mely a történelem folyamán már a középkor óta több nemzetiség együttéléséből adódóan feszültségektől terhes. A XX. század történései, a szovjet uralom nemhogy elsimította volna az ellentéteket, de újabb felhangokkal is gazdagította azokat. A Balti államok függetlenedése után a politika sem vonta ki magát a nemzetiségi hatások alól. Litvániában egy ún. látszatpolitika érvényesül: látszólag le vannak fektetve a kisebbségek jogai – melynek 1991 óta minden szinten részét képezi az anyanyelvi oktatáshoz való jog is -, az érintett kisebbségek mégsem tudnak élni vele. Ezen felül a különböző litvániai kisebbségek között is létezik egyfajta megkülönböztetés: az orosz kisebbség jóval több lehetőséget kap alap- és középfokú anyanyelvi oktatásra, mint a lengyel.

Ebben a kontextusban született meg a Lengyel Egyetem, mely egy már létező, lengyel középiskolát végzett diákok, illetve a kisebbségi közösség egésze felől érkező (és már a nyolcvanas években jelentkező) igény kielégítését vállalta magára. Az intézmény helye, a képzés struktúrája, a hallgatók és oktatók összetétele, a finanszírozás fonákosságai mind-mind az “árral szemben való úszásról” tanúskodnak: mivel a litván állam egyelőre nem hajlandó az

egyetemet akkreditálni, félmegoldások, kényszerpályák és torz struktúrák jellemzik az intézményt. *Úgy is mondhatnám: a lényeg az, hogy az egyetem valamilyen formában működik – a hiányosságok kiküszöbölésére lesz még idő.*

Az egyetem fontos részét képezi a lengyel kisebbségi közösséget összefogó tevékenységeknek: egyrészt lehetőséget ad a középiskolából kikerülő diákoknak az anyanyelven történő továbbtanulásra, másrészt könyvtára az egész közösség életében fontos szerepet tölt be a nyelvi és kulturális örökség fenntartásában, áthagyományozásában. Az egyetem ezen kívül különböző kisebbségi rendezvények szervezésében is részt vállal (lsd. melléklet).

Úgy tűnik, az EU-s csatlakozás közeledtével a litvánok szemlélete is változóban van: elképzelhető, hogy 2003-ban akkreditálják a Lengyel Egyetemet, ha egy (közgazdaságtudományi) kar beindításához minden szükséges feltételt biztosítani tudnak, illetve ezek meglétét igazolni tudják. Az is elképzelhető, hogy az amerikai “college”-ekhez hasonlóan működne az iskola, vagyis a jelenleg folyó három éves alapozó képzés főiskolai diplomát adna, amit ki lehetne egészíteni az állami egyetemeken egy két éves specializációval, mely elvégzése egyetemi diplomát jelentene, illetve lehetőséget adna a doktori képzésbe való bekerülésre is. A rektor úr bizakodó: a nemzetiségi ellentétek meglétének tényét elfogadva abban látja a jövőbeni elmozdulás lehetőségét, hogy a mindennapokban alakuljon ki a többségi és kisebbségi csoport között egy olyan kommunikációs forma, mely lehetővé teszi az érdekek egyeztetését és hatékony tárgyalási és konfliktuskezelési stratégiák elsajátítását.

Bibliográfia

1. **Piotr Jaworowski:** Polacy z Wilna i Wileńszczyzny *Toruń – Wilno 2002*
2. **Studium Vlnense, Letters** Bulletin of the Association of Polish Scientists of Lithuania
July, 1995.
3. **Studium Vlnense, Letters** Bulletin of the Association of Polish Scientists of Lithuania
September, 1994.
4. **News of Polonia** October, 2002. *Pasadena, California*
5. **The Baltic Times** 2002/7.